

Ліхтей І.М.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ВТОРГНЕННЯ НІМЕЦЬКОГО КОРОЛЯ АЛЬБРЕХТА І ГАБСБУРГА У ЧЕСЬКІ ЗЕМЛІ ВОСЕНИ 1304 РОКУ ТА ЙОГО НАСЛІДКИ

У статті висвітлено передумови, перебіг та наслідки вторгнення німецького короля Альбрехта I Габсбурга у чеські землі восени 1304 р. Методологічною основою роботи є принципи історизму, об'єктивності й наукової достовірності. Використано історико-системний та аналітичний методи. Відзначається, що за правління Вацлава II Пршемисловича Чеське королівство стало відігравати провідну роль у Центральній Європі. Цей володар поширив чеське панування на польські землі, а для свого сина, Вацлава III, здобув угорську корону. Проти зростання чеської могутності виступив папа Боніфаций VIII та німецький король Альбрехт I Габсбург, який відмовився визнавати право Пршемисловичів на польську й угорську корони та висунув територіальні й матеріальні домагання. Коли ж Вацлав II відкинув вимоги Альбрехта I, то той організував збройну виправу в Чехію. Наприкінці вересня 1304 р. він вторгся в країну й розташувався в околиці Чеських Будейовиць. Там до Альбрехта I Габсбурга приєдналися загопи його сина, австрійського герцога Рудольфа, та допоміжні угорські підрозділи. Упродовж трьох тижнів ці війська грабували південну й центральну Чехію, очікуючи на вирішальну битву, якою німецький король прагнув переможно завершити свій похід. Та Вацлав II розгадав намір нападника і обрав тактику так званої "маневреної війни". Тоді Альбрехт I Габсбург вирушив на Кутну Гору, срібні копальні якої не без підстав вважав ключем до оволодіння Чехією. Однак успіху німецький король не досяг. З наближенням зими його військо, знесилене нападами підрозділів чеської шляхти, хворобами й нестачею харчів було змушене поспіхом відступати з країни. Катастрофа біля Кутної Гори схилила Альбрехта I Габсбурга до примирення, і в ході подальших перемовин він, по суті, вдовольнився деякими поступками з боку Чеського королівства.

Ключові слова: Чеське королівство, Пршемисловичі, Вацлав II, Боніфаций VIII, Альбрехт I Габсбург, Кутна Гора.

Постановка проблеми. Король Вацлав II (1283 – 1305), передостанній Пршемислович на празькому престолі, належить до видатних володарів чеського Середньовіччя. За його правління Чеське королівство стало відігравати провідну роль у Центральній Європі. Ще наприкінці 80-х років XIII ст. Вацлав II активізував зовнішню політику, спрямувавши свої інтереси на північний схід у землі силезьких та польських князів. У 1289 р. один із князів Верхньої Силезії (Казимир Битомський) попросив у Вацлава II захисту і отримав від нього свою землю в лено. Через два роки Вацлав II захопив Краківське князівство. У 1296 р. було підступно вбито володаря Великої Польщі короля Пшемисла II (1279–1296). Чеський правитель з військом вторгся в його землі й 1300 р. коронувався в Гнезно, посівши польський королівський трон [5]. Однак справжнім господарем усієї Польщі він не став. Володіння Вацлава II займали значну суцільну смугу територій від моря до угорського кордону та рубежів Галицько-Волинської держави. Сюди входили Помор'я, землі Великої

Польщі, частина Куявії та князівство Краківсько-Сандомирське. Інші частини Польщі залишилися в руках князів П'ястовичів, з яких деякі визнавали сюзеренітет чеського короля.

Невдовзі після утвердження чеського панування в Польщі у Вацлава II з'явилася можливість ще більше розширити свою імперію. Зі смертю в січні 1301 р. угорського короля Андраша III вимерла чоловіча гілка династії Арпадовичів. Реальним претендентом на угорську корону був неаполітанський принц Карл Роберт з династії Анжу, якого підтримував папа Боніфаций VIII (1294–1303). Однак частина угорських магнатів, найбільш активним серед яких був Матуш Чак Тренчанський, вирішила посадити на трон сина чеського правителя – дванадцятилітнього королевича Вацлава. Після тривалих роздумів Вацлав II погодився на їхню пропозицію й після узгодження всіх формальностей відрядив сина до Угорщини. Наприкінці серпня 1301 р. принца Вацлава було короновано на угорського короля. Дотримуючись при цьому угорських королівських традицій, він

прийняв ім'я Ласла V, з яким і став правити [3, 47–54; 7, р. 732; 8, р. 721; 9, р. 660]. Із самого початку правління Ласла V в Угорщині стикалося зі значними труднощами. Його панування поширювалося лише на околиці міста Буди, частину сучасної Словаччини і західноугорські комітати. Але папа Боніфачій VIII і німецький король Альбрехт I Габсбург (1298–1308) виступили проти чеського володарювання в Угорщині, вбачаючи в цьому шкоду своїм інтересам. В результаті, Альбрехт I організував проти Вацлава II військовий похід, згуртувавши під своїм проводом сили, які були вороже налаштовані щодо Пршемисловичів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж двох останніх десятиліть у чеській історіографії з'явилася низка узагальнюючих праць, у яких висвітлено основні напрямки зовнішньої політики Вацлава II на завершальному етапі його правління. Йдеться про монографічні студії В. Ванічека [26], Л. Яна [17], К. Харватової [15] та Й. Жемлічки [29; 30]. Автори приділяють також увагу універсалістським тенденціям у діяльності Вацлава II, спрямованим на утвердження провідної ролі Пршемисловичів у Центральній Європі, що закономірно викликало спротив з боку багатьох задрісників, які плели інтриги довкола чеського володаря та його сина.

Мета дослідження – простежити передумови, перебіг та наслідки вторгнення німецького короля Альбрехта I Габсбурга у чеські землі восени 1304 р.

Виклад основного матеріалу дослідження. У березні 1303 р. після тривалих вагань і перемовин Боніфачій VIII визнав Альбрехта I Габсбурга німецьким королем. Заради цього Альбрехт I Габсбург пішов на глибоке приниження перед папою і поспішив визнати зверхність престолу св. Петра над імператорською владою. Він також погодився з тим, що папі належать і права на північну й центральну Італію. Посланці Альбрехта від імені свого володаря навіть склали перед Боніфачієм VIII присягу вірності. Подібних поступок на користь папської курії не робив жодний німецький володар. За таку покірність папа пообіцяв Альбрехтові імператорську корону. До того ж, німецький правитель сподівався, що згодом його владу зможе успадкувати один із синів, і Боніфачій VIII при цьому не чинитиме жодних перешкод. Втім німецький історик Карл-Фрідріх Крієгер вважає, що своє підпорядкування папі Альбрехт I Габсбург сприймав лише як тактичний маневр і насправді не мав наміру його дотримуватися. Тому васальну клятву

Альбрехтових посланців папській курії, на думку вченого, не слід сприймати як ознаку глибокого занепаду могутності німецького короля [18, s. 90].

Відтак 31 травня 1303 р. Боніфачій VIII на відкритому засіданні ради кардиналів (консисторії) проголосив Карла Роберта єдиним законним і справжнім спадкоємцем угорського королівства [13, s. 140]. Невдовзі папа пригрозив церковним покаранням усім тим, хто надалі чинитиме опір утвердженню влади представника Анжуйської династії в Угорщині. Погроза папи піддати анафемі прихильників Пршемисловичів в Угорщині, тиск на тамтешнє духовенство і підкуп угорських магнатів з боку Анжу зумовили суттєву перевагу Карла Роберта. До того ж, римський понтифік звернувся до Альбрехта Габсбурга з проханням надати допомогу молодому анжуйському принцу [20, с. 1969, s. 843–846; с. 1970, s. 846–847].

Домовленість між Боніфачієм VIII та Альбрехтом I Габсбургом була спрямована, з одного боку, проти Франції, з королем якої Філіппом IV Красивим папа мав серйозний конфлікт, а з іншого – проти утвердження Пршемисловичів в Угорщині. Для Альбрехта I була неприйнятною ідея про те, що на східному кордоні імперії може сформуватися потужна конфедерація у складі Чеського, Польського та Угорського королівств, яка залізним кільцем оточуватиме альпійські володіння Габсбургів. Дві найбільші європейські сили, німецький монарх і папа, об'єдналися проти могутніх західних і східних сусідів, у зміцненні яких вбачали серйозну загрозу [23, s. 361–371; 24, s. 601–606].

Усвідомлюючи ймовірність досягнення згоди між Боніфачієм VIII і німецьким королем, Вацлав II також шукав надійного союзника, який міг би надати допомогу у протистоянні з цим альянсом. Цілком логічно, що таким союзником міг стати французький король Філіпп IV Красивий (1285–1314). Адже для Франції, так само, як і для Чеської держави, папсько-габсбурзька угода становила неабияку небезпеку. До того ж, на той час Філіп IV Красивий був чи не найзапеклішим ворогом Боніфачія VIII.

Перші контакти з Францією король Вацлав II установив, мабуть, ще на початку 1303 р. Ініціатором такого кроку був його канцлер, базельський єпископ Петер фон Аспельт (бл. 1240/1245 – 5.VI.1320), який, імовірно, налагодив і дипломатичні стосунки між Чеським та Французьким королівствами. Очевидно, десь наприкінці травня 1303 р. Вацлав II відправив Філіппові IV Красивому проект договору, який був спрямований

проти Альбрехта Габсбурга і, разом з тим, обіцяв підтримку Франції у протистоянні з папою Боніфацієм VIII. Документ відкидав законність прав Альбрехта I Габсбурга на німецьку королівську корону й декларував готовність до політичної розправи над ним. З цією метою чеський правитель повинен був зібрати за 100 тис. марок срібла празької ваги військо з області Тевтонії (північна Німеччина), а король Філіпп IV – з Алеманії (південно-західна Німеччина) [6, с. 105, р. 441–442; 4]. Дослідник Й.Шуста переконаний, що посередником у цих переговорах був граф Теобальд фон Пфірт, володіння якого перебували під загрозою габсбурзької експансії [23, с. 375–376; 24, с. 612–613].

Проте Франція на виклик чеського короля не реагувала. Джерела не дозволяють однозначно стверджувати про те, що Філіпп IV Красивий не був зацікавлений у підписанні союзного договору з Вацлавом II. Мовчання Франції можна зрозуміти, якщо врахувати факт, що угода була запропонована саме тоді, коли протистояння між Боніфацієм VIII і Філіппом IV Красивим досягло свого апогею. Так, 12 березня 1303 р. на засіданні французької королівської ради було ухвалено рішення про те, що церковний собор повинен засудити папу як злочинця і змусити його до абдикації (зречення сану).

Невдовзі протистояння між Боніфацієм VIII і французьким королем досягло критичної точки. Папа вирушив зі своїми кардиналами в місто Ананья, аби тут підготувати акт відлучення Філіппа IV Красивого від церкви і звільнення його васалів від клятви вірності. Однак за день до того, як 8 вересня 1303 р. мало бути накладено прокляття, канцлер французького короля Гійом де Ногаре з допомогою римських аристократів, на чолі яких стояв Счіарра Колонна, здійснили напад на Боніфація VIII. У папському палаці відбулася коротка, але кривава збройна сутичка з оточенням Боніфація VIII, в ході якої загинув вікарій архієпископа Естергомського Гергей, котрий на той час перебував тут у складі угорського посольства. Канцлер Г.де Ногаре захопив старенького папу і, як стверджують деякі джерела, навіть побив його. Однак римляни на чолі з кардиналом Орсіні звільнили Боніфація VIII з французького полону, після чого він прокляв нападників та їхнього короля. Папа урочисто повернувся до Рима, де через кілька тижнів, 11 жовтня 1303 р., помер. Одні дослідники вважають, що це сталося внаслідок пережитих ним хвилювань, на думку інших – Боніфація VIII отруїли

вороги [2, с. 416; 7, р. 733; 10, с. 348–352; 13, с. 141–142; 22, с. 6–11].

Якщо смерть Боніфація VIII звільнила Альбрехта I Габсбурга від усіх зобов'язань перед папською курією, то на Пршемисловичів тиск Рима не зменшився. Новим папою – Бенедиктом XI (1303–1304) – став, хоча й на короткий термін, колишній легат в Угорщині Ніколо Бокассіні, відданий союзник Анжу. В умовах несприятливого становища Вацлав II став шукати шляхи для примирення з німецьким королем. Наприкінці листопада 1303 р. він відрядив до Відня посольство на чолі з Петером фон Аспельтом, яке повинно було домовитися з Альбрехтом I Габсбургом про мир. Однак запропоновані умови для чеської сторони були неприйнятними.

Німецький король, який мав інформацію про дипломатичні переговори Чехії з Францією та, очевидно, навіть знав і зміст проекту союзної угоди, не погоджувався на жодні поступки і вимагав цілковитої покори. Він став наполягати, щоб Пршемисловичі відмовилися від Угорщини, не визнавав за ними прав на володіння Польщею, вимагав залишити Егер (нині – м. Хеб у Чеській Республіці), Верхній Пфальц та Мейсен. Крім того, Альбрехт перейшов межі пристойності й запропонував, аби Вацлав II або передав йому на шість років право на прибутки з кутногорських рудників, або заплатив 80000 марок сріблом, бо як васал імперії він, мовляв, повинен вносити її правителю десяту частину від цінних металів, яку заборгував [15, с. 198; 19, р. 88; 26, с. 468–469; 28, с. 125, 30, с. 288–289]. Як відзначає чеський історик З. Фіала, такий аргумент був просто вигадкою, бо імператори раніше ніколи не отримували жодних надходжень з гірничодобувних промислів Пршемисловичів і Альбрехт тією мерзенною брехнею лише приховував власну жадобу до казкових срібних багатств Кутної Гори, міста, котре на той час сягнуло вершини своєї слави [12, с. 212–213].

Наприкінці 1303 р. переговори закінчилися безрезультатно. Чеський король, звичайно ж, усі домагання Альбрехта I Габсбурга відкинув, і тоді останній став його залякувати. В травні 1304 р. Альбрехт I Габсбург наклав на Пршемисловичів імперське прокляття, тобто Вацлава II та його нащадків «позбавив влади в Чехії» й розпочав підготовку до війни з ними [26, с. 469]. На думку К.Харватової, прокльони на адресу Вацлава II було, очевидно, оприлюднено наприкінці червня 1304 р. на імперському з'їзді у Франкфурті-на-Майні [15, с. 198]. Крім того, Альбрехт пообіцяв підтримку угорським прихильникам Карла

Роберта, вербував вояків, вів переговори з німецькими князями, переконуючи їх у необхідності організації походу проти чеських Вацлавів. З виступом Альбрехта Габсбурга коаліція, спрямована проти Пршемисловичів, зміцніла, тоді як опора влади Ласла V в Угорщині неухильно слабшала. Юного короля покинуло чимало впливових магнатів. Тоді Вацлав II усвідомив необхідність у допомозі синові. Останнім поштовхом до такого кроку стала домовленість між Габсбургами та Карлом Робертом [25, s. 307].

Наприкінці травня 1304 р. чисельне й добре озброєне чеське військо вирушило до Угорщини і в червні зайняло м. Естергом. Потім на Ракоському полі, біля Буді, Вацлав II зустрівся зі своїм сином [7, p. 733; 9, p. 660; 15, s. 205–206, 23, s. 403–404; 24, 633–634]. Чеський володар пробув в Угорщині майже два місяці. Він намагався, передусім, підтримати владу свого сина військовими силами та фінансовою допомогою. В Угорському королівстві Вацлав II жив в очікуванні битви з Карлом Робертом, яка так і не відбулася. Річ у тім, що прихильники Анжуйської династії не дочекалися допомоги від Альбрехта I Габсбурга, а тому не були зацікавлені у військовому зіткненні. Аби зміцнити становище Ласла V було вирішено повторно здійснити обряд його коронації. Позаяк місто Секешфегервар, де, відповідно до установленої традиції, проходила коронація угорських королів, на той час захопила ворожа сторона, то це урочисте дійство відбулося в Буді, в костелі Діви Марії. Молодший Пршемислович знову став перед вівтарем у плащі св. Іштвана зі всіма традиційними інсигніями. Та після того, як корона св. Іштвана увінчала голову Ласла V вдруге, його влада, як не парадоксально, ще швидше стала втрачати ґрунт під ногами [9, p. 660; 15, s. 206; 23, s. 404; 24, 634].

Здійснюючи похід в Угорщину, чеський король, звичайно, прагнув зберегти всі володіння, що виявилось марною справою. Загальна ситуація була нестійкою. Намагання відстояти для Ласла V корону св. Іштвана зазнало краху, й у серпні 1304 р. правитель Чехії та Польщі забрав юного нащадка додому. З собою Пршемисловичі прихопили також угорські королівські регалії. А для певності взяли в заручники й частину угорських магнатів. Управління країною Вацлав II довірив Яношу Кесегі [7, 733; 9, p. 660; 19, p. 85; 14, s. 118; 15, s. 206–207; 23, s. 405–406; 24, 634–635; 26, s. 470; 28, s. 123]. В результаті, чеська влада в Угорщині самоліквідувалася.

Відразу ж після відступу Ласла V з Угорщини поблизу Пожоні (нині – Братислава) стали зби-

ратися прибічники Карла Роберта. В середині серпня 1304 р. дістався сюди й сам Карл Роберт, який на той час, відповідно до повідомлення анналів Цветленського монастиря, був «ще тендітним хлопчиною» (*puer adhuc tenellus*). У день св. Бартоломія (24 серпня) Карл Роберт зустрівся в Пожоні з Альбрехтовим сином Рудольфом III (пом. 1307), герцогом Австрії та Штирії. Як приватна особа у перемовинах брав участь і угорський магнат Магуш Чак Тренчанський. Тут були також присутні й представники половців (куманів) та, можливо, польський князь Владислав Локетек. Щоправда, вчений Й.Шуста піддає сумніву ймовірність особистої участі Владислава Локетка на переговорах у Пожоні.

Учасники зібрання домовилися про спільні військові дії проти чехів. Відповідно до плану Альбрехта I Габсбурга, імперські, австрійські та угорські збройні загоони повинні були зібратися у вересні 1304 р. в південній Чехії і звідти спрямувати удар на Кутну Гору з її багатими срібними копальнями. Князь Владислав Локетек з угорськими підрозділами прибічників Анжу мав здійснити напад на Малопольщу й отримати цей край як військову здобич. Натомість князеві Генрикові Глоговському було, мабуть, обіцяно Великопольщу [9, p. 660; 24, s. 638–639, 643; 26, s. 470].

Наприкінці серпня 1304 р. військо Рудольфа III, у складі якого були й угорські загоони, перетнуло нижню течію р. Діє й попрямувало до Зноймо. Збройна виправа супроводжувалася надзвичайною жорстокістю щодо мирного населення. Моральна провина за їхні дії лежить на совісті Рудольфа III, який замість того, аби розраховатися з куманами та іншими поганськими підрозділами, дозволив їм забирати в рабство християн. Утім Рудольф III не наважувався проникати вглиб Чеського королівства. Тому після місяця такої нешляхетної війни він з радістю зустрів звістку про те, що його батько нарешті вирушив у похід та має намір об'єднатися з ним поблизу Чеських Будейовиць [9, p. 660; 24, s. 640; 26, s. 471].

Плюндруванням також супроводжувалося просування численного війська короля Альбрехта I Габсбурга. Його маршрут пролягав з Нюрнберга у напрямку до Лінца, а звідти в південну Чехію. Саме там знаходилися маєтки заможної родини Вітковців, на підтримку якої Альбрехт I покладав великі надії. Відповідно до повідомлення хроніки фюрстенфельдського монаха, Альбрехт I сподівався здолати Вацлава II з допомогою «віроломних жупанів» (*perfidissimis supanis*) [16, p. 55]. У цій ситуації Вацлавові II довелося покладатися

хіба що на плоди своєї внутрішньої політики консенсусу щодо Вітковців, яка виявилася успішною. Але навіть той факт, що Альбрехтове військо рухалося володіннями південночеських магнатів, не спонукало їх покинути Вацлава II. Чеська знать заступилася за свого короля. На бік Альбрехта перейшли тільки такі пани, як Олдржих II із Градця, Індржих з Рожмберка та Сміл з Нових Градів. Як чеська шляхта так і міста, не надали підтримки нападникам [24, s. 641; 26, s. 471].

Відтак Альбрехт I, якого супроводжували герцог Нижньої Баварії Отгон III та віттенберзький граф Ебергард, розташувався з військом на рівнинах біля Чеських Будейовиць, куди мав підійти з військом і його син Рудольф III. Однак той застрів у маєтках Олдржиха II з Градця та Сміла з Нових Градів. Король Альбрехт I очікував також на «люди гоморргський» (*Gomorre populous, lid gomorrhsky*). Саме так збраславський хроніст називає підрозділи «угорців, куманів та болгар», які безчинствували в Моравії. На зворотньому шляху частина цих кочових банд рухалася через Австрію і в результаті нещадно спустошила ще й цей регіон [19, 89; 28, s. 125–126; 26, s. 471–472]. На початку жовтня 1304 р. обидва габсбурзькі війська нарешті об'єдналися біля Чеських Будейовиць і продовжили рух углиб країни.

Чеські ж бойові підрозділи під проводом Германа Бранденбурзького з роду Асканіїв та Отгона IV на прізвисько «зі Стрілою», який був на ціле покоління старшим, зосередилися навколо Німбурка і стали вичікувати, куди попрямує Альбрехт I – на Прагу чи на Кутну Гору [15, s. 208; 23, s. 416]. Король Вацлав II не скупчував свої війська в єдиному таборі, а розташував їх у кількох великих локаціях. На думку В.Ванічека, це була оригінальна «зонова» оборона, обрана для підтримки боєздатності власних сил і контролю за пересуваннями ворога, який однозначно потерпав від нестачі постачання. З огляду на співвідношення сил, така оборонна стратегія була єдиною можливою і цілковито виправданою [25, s. 472].

Після походу в Угорщину чеська армія була ослаблена й менш чисельна, ніж об'єднані загони Габсбургів. У розпорядженні Вацлава II не залишилося й багато резервів. Якраз у цей час надійшло повідомлення про те, що Владислав Локетек вторгся у Малопольщу, тож сподіватися на допомогу звідти було марною справою [21, p. 853; 15, s. 208]. Допомогу Владиславу Локеткові надав угорський палатин Омодей Аба. В результаті, Владислав Локетек захопив місто Віслиці на Ніді, що поставило під загрозу чеські володіння

як у Сандомирській землі, так і в Куявії [21, p. 853; 11, s. 307; 24, s. 643; 27, s. 181].

Упродовж трьох тижнів габсбурзькі війська грабували південні й центральні регіони Чехії й очікували на вирішальну битву, якою Альбрехт I мав намір переможно завершити свій похід. Проте Вацлав II на такий задум супротивника не піддався. Тільки-но Альбрехт I усвідомив, що йому не вдасться нав'язати чехам свій стратегічний план, то спрямував військо на Кутну Гору, срібні копальні якої не без підстав вважав ключем до оволодіння Чехією [15, s. 208]. Жителі Кутної Гори (мала статус королівського міста з 1276 р.), якраз незадовго до ворожого вторгнення завершили спорудження захисних укріплень.

Військо Альбрехта I підійшло до Кутної Гори 18 жовтня 1304 р. і взяло місто в облогу. І хоча укріплення довкруг Кутної Гори було зведено нашвидкуруч, Альбрехт I Габсбург так і не зміг її захопити. У Кутній Горі було розміщено залогу, яка успішно боронила місто. Король Альбрехт I, який дислокував свою армію на берегах Малешовського потоку (Врхлиці), а сам оселився в монастирі в Седлеці, був дуже розчарований тим, що місто не відчинило браму. Ефективно оточити Кутну Гору з усіх боків не вдалося, і чеський гарнізон проявив себе вже наступного дня, здійснивши вилазку, в ході якої було захоплено кількох мародерів, потім закатованих у місті й скинутих із міських стін [24, s. 645]. Відтак рудокопи, як свідчить хроніст Петр Житавський, спрямували до Малешовського потоку отруйний срібний шлак, і в стані німецького рицарства, котре брало звідси воду, спалахнула епідемія дезинтерії [19, p. 89; 28, s. 126].

Дослідниця К.Харватова слушно вважає, що отруєння води, ймовірно, було не єдиною причиною поразки Альбрехта I Габсбурга під Кутною горою. Серйозне занепокоєння викликали також чутки про наближення чеських збройних сил. Адже Вацлав II, після того, як стало зрозуміло, що Альбрехт I прямує до Кутної Гори, оголосив державну військовий стан і закликав дружини чеських панів, які вже збиралися в окремих регіонах, прибути до міста Коліна, куди з Німбурка також попрямувало чеське військо. До Німбурка вирушив з Праги і сам король. У зв'язку з оголошенням державної готовності згадується ім'я Індржиха з Ліпе, голос якого, нібито, став вирішальним при ухваленні цього рішення в королівській раді [15, s. 209–210].

В очікуванні на чеське військо, 22 жовтня 1304 р. Альбрехт I Габсбург відступив від Кут-

ної Гори й розпочав приготування до вирішальної битви. Але Вацлав II вирішив знову зачекати, щоб не ставити під загрозу Кутну Гору. Чеський король та більшість його радників схилилися до думки, що, з огляду на наближення зими, Альбрехт I не зможе затягувати похід надовго, а тому не слід ризикувати і проводити вирішальну битву. Через кілька днів вояки німецького короля стали полишати свої позиції. Адже в горах уже лютували хуртовини, тож солдати побоювалися, що доведеться повертатися через засніжені перевали. Цим скористалися чехи, які почали здійснювати постійні напади на розпоршені підрозділи ворога. Досить швидко відступ імперського війська переріс у втечу. З численної армії, на спорядження якої Альбрехт I витратив чималі кошти, додому повернулася її незначна кількість. Багато вояків загинуло від голоду, хвороб, холоду та безпосередньо під час збройних сутичок із чеськими загонами. Щодо очільників нападників, то вже 15 листопада 1304 р. герцог Рудольф III, до прикладу, був у Відні. Німецький король дістався своїх володінь, ймовірно, дещо пізніше [15, 210; 24, s. 649].

Похід проти Чеського королівства, що так довго готувався і на який покладалися великі сподівання, закінчився поразкою. Навіть ті з тогочасних хроністів, які найбільше прославляли Альбрехта і найгучніше глузували з боягузтва чеського короля, погоджувалися, що з потужної збройної виправи власне повернулися жалюгідні рештки. Чи не єдиним «успіхом» німецького короля стало страшне спустошення деяких чеських територій. Звістка про це долетіла аж до далекої Флоренції і спонукала Данте Аліг'єрі в останній частині своєї «Божественної комедії», що має назву «Рай», дорікнути Альбрехтові I Габсбургові за його негідний вчинок:

Затямлять там Альбертове діяння,
Як він скерує крила у ганьбі

І празькі землі дасть на плондрування [1, 2001, с. 429].

Отже, Данте Аліг'єрі засудив грабіжницький похід Альбрехта I, якого він у своїй безсмертній поемі, відповідно до тогочасної італінізованої форми цього імені, називає Альбертом.

На межі 1304–1305 років між уповноваженими чеського володаря та представниками німецького монарха відбулися перемовини, на яких жодна зі сторін не бажала йти на поступки. Напередодні збройної виправи Альбрехт I Габсбург віддав під заставу низку імперських маєтків, сподіваючись, що поверне їх за рахунок кутногорської військової

здобичі. Після провалу чеського походу він заліз у нові борги. Крім того, німецького правителя стали полишати його союзники, які переходили на чеський бік. Утім Вацлав II не встиг завершити свою суперечку з Альбрехтом Габсбургом: чеський король зляг із тяжкою формою туберкульозу і 21 червня 1305 р. помер. Перед смертю він погодився на мирне врегулювання відносин із Альбрехтом I, щоб полегшити своєму єдиному синові й спадкоємцеві Вацлавові III перебрати монаршу владу [17, s. 367–368; 24, 659–660; 26, 474–475].

Невдовзі після відходу у засвіти Вацлава II перемовини з імперією було завершено. Відповідно до положень мирного договору, який Альбрехт I Габсбург підтвердив 18 серпня 1305 р. у Нюрнберзі, він відмовився від своїх претензій на Кутну Гору. Територіальними надбаннями німецького правителя стали Егерський край та володіння, що нині належать Саксонії (Мейсенський регіон і Плейсенлад, які наприкінці XIII ст. придбав Вацлав II). Щоправда, Егерський край повертався до імперії як територія, віддана колись Чеському королівству під заставу зі збереженням маєтків, придбаних тут Пршемисловичами. Натомість Альбрехт I Габсбург визнав за чеськими королями владу в польських землях [15, s. 211–212; 24, s. 660; 26, s. 475].

Висновки. Похід Альбрехта I Габсбурга проти чеського володаря Вацлава II, який так ретельно планувався, виявився безуспішним. Передумовою для організації цієї збройної виправи стало зростання могутності Чеського королівства наприкінці XIII – на початку XIV ст. Король Вацлав II у винятково стислі строки зумів зосередити в своїх руках чеську і польську корони, а рідного сина посадити на угорський трон. Проти універсалістських устремлінь Вацлава II виступив папа Боніфацій VIII та німецький володар Альбрехт I Габсбург, який і став організатором походу. До того ж, Альбрехт I Габсбург мав намір збройним шляхом заволодіти часткою прибутку зі срібних копалень Кутної Гори. Та завдяки виваженій військовій тактиці, якої дотримувався Вацлав II, німецький король був змушений покинути чеські землі в сум'ятті. Після безрезультатної облоги Кутної Гори підпорядковані йому підрозділи відступили, а відтак, з огляду на зимові холоди, надто в гірських прикордонних перевалах, узагалі вдалися до втечі. Важливе значення у відбитті зовнішньої агресії мало й те, що Вацлава II підтримала чеська шляхта, котра в скрутний час не зрадила свого володаря, як на це сподівався Альбрехт I Габсбург. Чи не єдиним «успіхом» нападників

стало плондрування чеських земель. Похід обійшовся Альбрехтові I дорогою ціною: ганьбою та значними втратами серед імперських та австрійських рицарів. У 1305 році, в ході мирних перемовин, Вацлав II помер. У підсумку, Альбрехт I від-

мовився від наміру щодо отримання прибутків зі срібних копалень Кутної Гори, вдовольнився деякими територіальними поступками з боку Чеського королівства і визнав право його володарів на польські землі.

Список літератури:

1. Данте Аліг'єрі. Божественна комедія: Поема / Пер. з італ. і коментарі Є. А. Дроб'язка. Харків : Фоліо, 2001. 607 с.
2. Лінч Джозеф Г. Середньовічна церква. Коротка історія / Пер. з англ. В.Шовкуна. Київ : Основи, 1994. 492 с.
3. Ліхтей І.М. Боротьба чеського короля Вацлава II за гегемонію в Центральній Європі (1301–1305). *Історичні студії. Збірник наукових праць з проблем давньої і середньовічної історії та етнології*. Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2008. Вип. 2. С. 46–68.
4. Ліхтей І.М. Проект союзної угоди між чеським королем Вацлавом II та французьким монархом Філіппом IV Красивим. *Історичні студії Збірник наукових праць з проблем давньої і середньовічної історії та етнології*. Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2010. Вип. 3. С. 44–61.
5. Antonin R. Hnězdenská korunovace krále Václava II. *Časopis matice moravské*. 2004. № 123. S. 337–366.
6. Codex Juris Bohemici, Aetatem Přemyslidarum Continens. Sv. 1. Pragae : I. L. Kober, 1867. 447 p.
7. Continuatio Sancrucensis III. a. 1302–1310. *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum*. Hannoverae : Impensis bibliopolii avlici Hahniani, MDCCCLI. Tomus IX. P. 732–735.
8. Continuatio Vindobonensis a. 1267–1302. 1313–1327. *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum*. Hannoverae : Impensis bibliopolii avlici Hahniani, MDCCCLI. Tomus IX. P. 698–722.
9. Continuatio Zwetlensis III. a. 1241–1329. *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum* Hannoverae : Impensis bibliopolii avlici Hahniani, MDCCCLI. Tomus IX. P. 654–669.
10. Český slovník bohovědný. Díl 2, Bascath – církevní rok / pořadají Jos. Tumpach a Antonín Podlaha; vydává Václav Kotrba. Praha : Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba, 1916. 951 s.
11. Dąbrowski J. Z czasów Łokietka. Studya nad stosunkami polsko-węgierskimi w XIV w. Część I. *Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny*. T. 59. 1916. S. 278–326.
12. Fiala Z. Přemyslovské Čechy: český stát a společnost v letech 995–1310. Vydání II. doplněné. Praha : Svoboda, 1975. 245 s.
13. Gergely Jenő. A pápaság története. Budapest: Kossuth Kiadó, 2019. 448 old.
14. Hádek C. Konec Přemyslovců v Čechách. Praha : Akropolis, 2006. 208 s.
15. Charvátová K. Václav II. Král český a polský. Praha : Nakladatelství Vyšehrad, 2007. 352 s.
16. Chronica de gestis principum. *Bayerische Chroniken des XIV. Jahrhunderts*. Hannover : Hahnsche Buchhandlung, 1918. P. 1–104.
17. Jan L. Václav II. Král na stříbrném trůnu 1283–1305. Praha : Argo, 2015. 740 s.
18. Krieger K.-F. Habsburkové ve středověku. Od Rudolfa I.(1218–1291) do Friedricha III (1415–1493) / Překlad P.Štěpánek. Praha : Nakladatelství Argo, 2003. 254 s.
19. Petra Žitavského kronika Zbraslavská. *Fontes rerum Bohemicarum*. Prameny dějin českých, vydávané z nadání Palackého péčí “Spolku historického v Praze”, pořádáním Josefa Emlera. Praha: Nákladem nadání Františka Palackého, 1884. Díl IV. P. 3–337.
20. Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Praha : Tiskárna Grégerianis, 1882. Pars II. Annorum 1253–1310. 1488 p.
21. Rocznik Traski Monumenta Poloniae historica. Pomniki dziejowe Polski. T. 2. Wyd. A. Bielowski. Lwów, 1872. P. 826–861.
22. Špirko J. Cirkevne dejiny: s osobitným zretel'om na vývin cirkevných dejín Slovenska. Sväzok II. Turčianský Sv. Martin: Neografia, 1943. 540 s.
23. Šusta J. Dvě knihy českých dějin : kus středověké historie našeho kraje. Kniha první, Poslední Přemyslovcí a jejich dědictví 1300–1308. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1917. 530 s.
24. Šusta J. České dějiny. Praha: Jan Laichter, 1935. Dílu II. Část 1. Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví. 803 s.
25. Třeštík D., Čechura J., Pechar V. Králové a knížata zemí Koruny České. Praha : Nakladatelství Rybka Publishers, 2001. 416 s.
26. Vaníček V. Velké dějiny zemi Koruny české. Praha–Litomyšl : Nakladatelství Paseka, 2002. Svazek III. 1250–1310. 759 s.

27. Włodarski Br. Polska i Czechy w drugiej połowie XIII i początkach XIV wieku (1250–1306). Lwów : Towarzystwo Naukowe, 1931. 214 s.

28. Zbraslavská kronika. Chronicon aulae regiae / Překlad František Heřmanský, verše přeložil Rudolf Mertlík, historická revise Zdeněk Fiala, spolupráce Marie Bláhová. 2. opravené vydání. Praha : Svoboda, 1976. 598 s.

29. Žemlička J. Do tří korun: Poslední rozmach Přemyslovců (1278–1301). Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2017. 592 s.

30. Žemlička J. Konec Přemyslovců: skladba a fungování jejich pozdní monarchie. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2020. 722 s.

Likhtei I.M. INVASION OF GERMAN KING ALBRECHT I HABSBURGH TO THE CZECH LAND IN THE AUTUMN OF 1304 AND ITS CONSEQUENCES

The article highlights the prerequisites, course and consequences of the invasion of the German King Albrecht I Habsburg to the Czech lands in the fall of 1304. Principles of historicism, objectivity, and scientific credibility are the methodological basis of the work. Historical-systemic and analytical methods are used. It is noted that during the reign of Vaclav II Prshemyslovyh the Czech kingdom began to play a leading role in Central Europe. That ruler extended the Czech domination to Polish lands, and Vaclav III won the Hungarian crown for his son. The Pope Boniface VIII and the German King Albrecht I of Habsburg who refused to recognize the right of Prshemyslovyh to the Polish and Hungarian crowns and put forward territorial and material demands opposed the growth of Czech power. When Vaclav II rejected the demands of Albrecht I, then the last organized an armed expedition to the Czechia. At the end of September 1304, he invaded the country and settled down in the vicinity of Cheske Budeiovice. There, Albrecht I Habsburg was joined by troops of his son, the Austrian Duke Rudolph, and auxiliary Hungarian units. During three weeks, the troops plundered the southern and central Czechia, waiting for the decisive battle, according to which the German king sought the means to complete his armed expedition victoriously. But Vaclav II deciphered intention of the attacker and chose the tactics of so called “maneuver warfare”. Then Albrecht I of Habsburg started for Kutna Hora, whose silver mines were not without reason considered the key to capturing Czechia. However, the German king did not succeed. With the approach of winter his army was exhausted by the attacks of units of the Czech nobility, diseases, lack of food and was forced to hastily retreat from the country. Disaster near Kutno Hora inclined Albrecht I Habsburg to reconciliation, and in the process of further negotiations he was, in fact, satisfied with some concessions from the Czech kingdom.

Key words: Czech Kingdom, the Przemyslovyh, Vaclav II, Boniface VIII, Albrecht I Habsburg, Kutna Hora.